

FACTORS OF INCREASING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF SMALL BUSINESS ENTITIES IN AGRICULTURE OF NAMANGAN REGION

Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich
Namangan davlat universiteti Yashil iqtisodiyot va
barqaror biznes kafedrası stajyor o‘qituvchisi
saidali.asqaraliyev1990@gmail.com
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-0015-6093>

ABSTRACT	KEYWORDS
<p>In this scientific article, on the example of Namangan region, the factors of increasing the economic efficiency of small business entities operating in agriculture – small farms and farmers-are studied on the basis of an agro-economic approach. In this scientific article, on the example of Namangan region, the factors of increasing the economic efficiency of small business entities operating in agriculture – small farms and farmers-are studied on the basis of an agro-economic approach. In the study, the impact of the profitability of smallholdings, the cost–income structure and the mechanisms of financial support provided by the state on the productivity was assessed on the basis of model statistics. The results show that preferential lending, subsidies, modernization of production processes and the development of market infrastructure are important factors in increasing the profitability of small business entities.</p>	<p>Mall business, agriculture, agro-economics, economic efficiency, profitability, subsidy, credit, Namangan region.</p>

Introduction

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada Namangan viloyati misolida qishloq xo‘jaligida faoliyat yuritayotgan kichik biznes subyektlari – kichik fermer va dehqon xo‘jaliklarining iqtisodiy samaradorligini oshirish omillari agroiqtisodiy yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotda kichik xo‘jaliklarning rentabelligi, xarajat–daromad tuzilmasi hamda davlat tomonidan ko‘rsatilayotgan moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining ishlab chiqarish samaradorligiga ta’siri model statistik ma’lumotlar asosida baholandi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, imtiyozli kreditlash, subsidiyalar, ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiyalash va bozor infratuzilmasining rivojlanishi kichik biznes subyektlarining rentabelligini oshirishda muhim omillar hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, qishloq xo‘jaligi, agroiqtisodiyot, iqtisodiy samaradorlik, rentabellik, subsidiya, kredit, Namangan viloyati.

Аннотация

В данной научной статье на примере Наманганской области будут изучены факторы повышения экономической эффективности субъектов малого предпринимательства – мелких фермерских и дехканских хозяйств, осуществляющих деятельность в сельском хозяйстве на основе агроэкономического подхода. В данной научной статье на примере Наманганской области будут изучены факторы повышения экономической эффективности субъектов малого предпринимательства – мелких фермерских и дехканских хозяйств, осуществляющих деятельность в сельском хозяйстве на основе агроэкономического подхода. В исследовании на основе модельной статистики оценивалась рентабельность малых форм хозяйствования, структура затрат и доходов, а также влияние оказываемых государством механизмов финансовой поддержки на эффективность производства. Результаты показывают, что льготное кредитование, субсидии, модернизация производственных процессов и развитие рыночной инфраструктуры являются важными факторами повышения прибыльности субъектов малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, сельское хозяйство, агроэкономика, экономическая эффективность, рентабельность, субсидии, кредит, Наманганская область.

Kirish

Qishloq xo‘jaligi O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri bo‘lib, oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, aholi bandligini oshirish va hududiy rivojlanishni jadallashtirishda muhim o‘rin tutadi. So‘nggi yillarda agrar sohada bozor munosabatlarining chuqurlashuvi, fermer va dehqon xo‘jaliklari sonining ortishi kichik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish masalasini dolzarb ilmiy muammoga aylantirdi. Ayniqsa, aholisi zich joylashgan va agrosanoat salohiyati yuqori bo‘lgan Namangan viloyatida kichik fermer xo‘jaliklarining barqaror rivojlanishi hududiy iqtisodiy o‘rning muhim omili hisoblanadi.

Shu bilan birga, amaliy kuzatishlar kichik xo‘jaliklarning aksariyatida resurslardan foydalanish samaradorligi pastligi, xarajatlarning yuqoriligi, bozorga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi va moliyaviy resurslardan foydalanish mexanizmlarining yetarli darajada takomillashmaganini ko‘rsatmoqda. Ushbu holatlar kichik biznes subyektlarining rentabellik darajasini pasaytirib, ularning investitsion jozibadorligini cheklaydi. Shu sababli, mazkur maqolada Namangan viloyati misolida kichik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish omillari aniqlanib, ularning ta‘siri agroiqtisodiy tahlil asosida baholanadi.

Adabiyotlar sharhi. Xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlarda qishloq xo‘jaligida kichik biznes subyektlarining samaradorligi masalasi keng o‘rganilgan. Tadqiqotchilar iqtisodiy samaradorlikni asosan sof foyda, rentabellik, mehnat unumdorligi, kapital aylanish tezligi kabi ko‘rsatkichlar orqali baholaydi. Xalqaro tashkilotlar (FAO, World Bank) kichik fermer xo‘jaliklarining barqaror rivojlanishi uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatini kengaytirish, agroxizmatlar bozorini rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishni asosiy omillar sifatida ko‘rsatadi.

O‘zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa qishloq xo‘jaligida kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlashning institutsional asoslari, kreditlash mexanizmlari va kooperatsiya masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda hududiy kesimda, xususan Namangan viloyati misolida, kichik xo‘jaliklarning iqtisodiy samaradorligiga ta‘sir etuvchi

omillarni kompleks baholash yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur maqola aynan ushbu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, solishtirma tahlil, guruhlash, dinamik qatorlar usullari qo‘llanildi. Empirik baza sifatida Namangan viloyatidagi kichik fermer xo‘jaliklari faoliyatini aks ettiruvchi model statistik ma‘lumotlar shakllantirildi. Samaradorlik darajasi yalpi daromad, umumiy xarajatlar, sof foyda va rentabellik ko‘rsatkichlari asosida baholandi.

Davlat qo‘llab-quvvatlashining ta‘siri imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va texnika lizingi hajmlarining rentabellik ko‘rsatkichlariga nisbatan dinamikasi orqali aniqlashtirildi. Tadqiqot agroiqtisodiy yondashuv asosida olib borilib, natijalar nazariy va amaliy xulosalar chiqarishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari. Kichik fermer xo‘jaliklarining iqtisodiy samaradorligi, eng avvalo, xarajatlar tuzilmasi va daromad manbalariga bog‘liq. Namangan viloyati sharoitiga moslashtirilgan model ma‘lumotlar asosida 2022–2024-yillar davomida kichik xo‘jaliklarning asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlari tahlil qilindi.

1-Jadval. Kichik fermer xo‘jaliklarining asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichlari (model ma‘lumotlar)

Ko‘rsatkichlar	2022	2023	2024	O‘zgarish (2022–2024, %)
Yalpi daromad (mln so‘m)	98	120	150	+53
Umumiy xarajatlar (mln so‘m)	76	90	105	+38
Sof foyda (mln so‘m)	22	30	45	+104
Rentabellik (%)	28,9	33,3	42,8	+13,9

1-jadvaldagi ma‘lumotlari shuni ko‘rsatadiki, 2022–2024-yillar davomida yalpi daromad 53 foizga oshgan bo‘lsa, xarajatlar 38 foizga o‘sgan. Natijada sof foydaning o‘shish sur‘ati yuqori bo‘lib, rentabellik darajasi 28,9 foizdan 42,8 foizga yetgan.

2-Jadval. Xarajatlar tuzilmasi (2024-yil, %)

Xarajat turi	Ulushi (%)	Iqtisodiy izoh
Urug‘ va ko‘chat	18	Hosildorlikka bevosita ta‘sir etadi
Mineral o‘g‘it va himoya vositalari	22	Mahsulot sifati va hajmini oshiradi
Yoqilg‘i va texnika xizmatlari	27	Mexanizatsiya darajasini belgilaydi
Mehnat xarajatlari	21	Mehnat unumdorligiga bog‘liq
Boshqa xarajatlar	12	Logistika va xizmatlar

Xarajatlar tuzilmasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, texnika va yoqilg‘i xarajatlari eng yuqori ulushni tashkil etadi. Bu holat ishlab chiqarish jarayonida mexanizatsiya darajasining oshishi bilan izohlanadi.

3-Jadval. Davlat qo'llab-quvvatlashining samaradorlikka ta'siri (model baholash)

Ko'rsatkich	Kredit olgan xo'jaliklar	Subsidiya olgan xo'jaliklar	Qo'llab-quvvatlashsiz xo'jaliklar
O'rtacha rentabellik (%)	44,5	41,2	29,8
O'rtacha sof foyda (mln so'm)	48	42	24
Hosildorlik indeksi	1,35	1,28	1,00

3-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, imtiyozli kredit va subsidiyalardan foydalangan xo'jaliklarda rentabellik va hosildorlik darajasi sezilarli darajada yuqori.

Muhokama (Discussion). Olingan natijalar xalqaro tadqiqotlar xulosalari bilan mos keladi. Xususan, kichik fermer xo'jaliklarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati kengaygani sari ularning ishlab chiqarish hajmi va iqtisodiy samaradorligi ortishi kuzatiladi. Namangan viloyati misolida olib borilgan model tahlil ham davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorlikka bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar chiqarildi: kichik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligi xarajatlarni optimallashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlaridan samarali foydalanishga bevosita bog'liq. Namangan viloyatida kichik fermer xo'jaliklari uchun imtiyozli kredit liniyalarini kengaytirish, subsidiyalarni maqsadli yo'naltirish va agroxizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.FAO. Small farms and agricultural productivity. Rome, 2023.
- 2.World Bank. Agriculture and Rural Development Report. 2024.
- 3.Abdullayev A. Agroiqtisodiyot va kichik biznes. Toshkent, 2022
4. O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi. Statistik to'plamlar
- 5.Todaro M., Smith S. Economic Development. Pearson, 2021.
6. Agrobiznesda logistika infratuzilmasini takomillashtirish orqali kichik biznesning raqobatbardoshligini oshirish yo'llari. Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich. https://journalss.org/index.php/luch/Часть-60_Том-1_2026-01-04. <https://journalss.org/index.php/luch/article/view/13727>
7. Qishloq xo'jaligida kichik biznes subyektlarini rivojlantirishda logistikaning o'rni va uning samaradorlikka ta'siri. Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich. 41-jild, 1-son (2026): Zamonaviy ta'lim va rivojlanish 2026-01-03. <https://journalss.org/index.php/mod/article/view/13700>
- 8.Qishloq xo'jaligi mahsulotlari logistikasini rivojlantirish asosida kichik biznesning barqaror rivojlanish mexanizmlari. Asqaraliyev Saidali Raxmonaliyevich. Vol. 60 No. 1 (2025): TA'LIM INNOVATSIYASI VA INTEGRATSIYASI |60-SON|1-TO'PLAM 2026-01-03. <https://journalss.org/index.php/tal/article/view/13703>